

EL CAMP D'ARENYS DE MAR DURANT LA GUERRA CIVIL

A cura del Grup Búnquers Arenys

Durant la Guerra Civil, el camp era tant una font d'alimentació per a la població com un lloc on es refugiava la gent quan es produïen bombardejos, ja fos per aire o per mar. Arenys de Mar no va ser un municipi gaire afectat per les bombes, però aquest perill, sempre latent, era ben palpable i va motivar diversos canvis en el camp arenyenc. Alguns d'aquests canvis, especialment els arquitectònics, han estat estudiats i inventariats pel Grup Búnquers Arenys, mentre que d'altres -ens referim a l'explotació dels camps i dels recursos naturals- ens han arribat per via documental o oral per part de les persones que ho van viure. Malauradament, l'expansió urbanística del nostre municipi al llarg del segle passat ha fet desaparèixer per sempre més alguns testimonis físics d'aquell període.

Menjar

Els camps van ser una font d'aliment que, a Arenys, va funcionar durant tota la guerra. Un arenyenc, el sr. Collet, ens va comentar que quan els nens de les escoles del poble anaven a menjar a l'Ambaixada del Brasil -emplaçada en aquesta localitat- durant els últims mesos del conflicte bèl·lic se'ls preguntava si eren pagesos. En cas afirmatiu quedaven exclosos de les llistes i no rebien cap mena d'aliment: es donava per suposat que no faltava menjar a casa seva. Això, però, no era cert en tots els casos, com es pot ben suposar.

Uns bons regadius i l'existència dels rials va fer proliferar una rica horta a la vora de les cases de pagès de la població. A més, hi havia plantacions de tarongers i garrofers que havien substituït a la vinya, cultiu que havia sofert una forta sotragada amb l'arribada de la fil·loxera a finals del segle XIX.

En un primer moment, la venda dels productes d'horta al mercat o a la mateixa pagesia era normal. Amb el temps, però, s'imposà la llei de l'oferta i la demanda i, per tant, cada cop arribava menys menjar i més car. El fet d'arribar a preus desorbitats va portar a

Treball forçat al camp d'en Finet, la tardor de 1936.

un control dels preus des de l'Ajuntament. A més, venien forasters, de totes les contrades, a comprar viandes i la gent del poble tenia por que s'emportessin tot el menjar.

L'escassetat d'aliments va comportar un augment dels robatoris als camps i la creació de patrulles de vigilància per part dels pagesos. Aquest cos de vigilància propi s'afegia a la guàrdia d'assalt, que detenia els que havien robat però confiscava tot el producte. Segons Estanislau Torres, alguns nens refugiats a l'orfenat Vinardell s'escapaven pels camps a robar el que podien, mentre que alguns dels seus companys no els denunciaven als mestres a canvi d'una part del menjar. La fam va arribar a l'extrem d'haver d'arrencar fruita dels arbres quan encara era verda i, per tant, poc apte per a una bona digesta.

Matèries primeres

La manca d'alimentació, sobretot a finals de 1938, va portar fins i tot a menjar fulles dels arbres i a la recol·lecció de tot tipus d'herbes que eren bullides i consumides. Aquestes herbes servien per apaivagar la gana, però no aportaven cap aliment al cos; ans al contrari, podien arribar a ser perjudicials per a la salut. D'altra banda, quan plovia, una gran quantitat de persones anava a buscar cargols i, segons la temporada de l'any, se sortia a

Treball forçat al camp d'en Finet pel Comitè de Salut Pública (CNT-FAI, POUM, UGT, PSOE).

buscar bolets i espàrrecs. La falta de carbó feia que molta gent anés a buscar llenya al bosc, fins al punt que de vegades s'arribaven a baixar arbres sencers. Algunes persones parlen d'arbres extrets fins la soca. Com a resultat d'això, el camp devia oferir un aspecte bastant deplorable.

Refugi

El llibre *La Guerra Civil a Arenys de Mar*, de Joaquim Arxer i Estanislau Torres, cita com la gent es refugiava als camps durant els bombardeigs que patia la població. A part de la gent que corria cap als camps i s'amagava sota l'aixopluc de les estrelles, hem pogut recollir algunes estructures relacionades amb aquesta funció:

a) Trinxeres: El desembre de 1936, l'Ajuntament va crear un grup de persones desocupades amb la finalitat d'excavar trinxeres. Alguns dels seus membres podien ser voluntaris -vinculats a partits o sindicats d'esquerres- però la majoria d'ells van treballar-hi de forma forçosa, com ens ha relatat un altre arenyenc, Joaquim Cassà. Els testimonis ens parlen de la realització de trinxeres a la zona de la penya de la Pietat, les drogues i els

fonaments dels búnquers de la zona alta del Cavaió. Unes fotografies dipositades a l'Arxiu Municipal Fidel Fita ens mostren el grup realitzant unes trinxeres a una zona deshabitada -el camp d'en Finet- situada davant de can Jalpí, prop d'Arenys de Munt. Les trinxeres situades als afores de la població deurien tenir una funció de refugi per a la població ja que la utilització d'aquestes estructures amb una funció militar va quedar en desús a partir de la Primera Guerra Mundial, amb l'aparició de l'aviació.

Fins als mesos de maig i juny de 1937 la gent es refugiava al camp, ja que els refugis municipals encara estaven en construcció. Els llocs on es reunia més gent eren el Fondo de les Creus i de les Olles.

No eren els únics que feien trinxeres. El propi Estanislau Torres explica al seu llibre com el director de la colònia Vinardell va fer excavar una trinxera-refugi als nens més grans davant de l'edifici. Aquesta estructura va ser visible fins a finals dels anys setanta del segle passat, quan va desaparèixer per la urbanització del carrer del Fons de les Creus.

b) Nous refugis: No tenim notícia de la realització de refugis importants al camp d'Arenys; només s'ha de confirmar la construcció d'alguns refugis al turó del Maltemps. Sí tenim notícia, en canvi, que algunes hortes -per exemple, la de la família Fané- tenien un refugi que servia de resguard als veïns. Encara queda testimoni d'algunes petites cavitats excavades al sauló. Aquestes no tindrien una gran fondària i només servirien per donar refugi a quatre o cinc persones durant un espai curt de temps.

c) Refugis reaprofitant estructures existents: Les mines d'aigua s'han aprofitat com amagatall malgrat la dificultat de moure's pel seu interior. Volem destacar, però, dues estructures: el refugi de ca l'Escloper i el de la Raureta.

El refugi de ca l'Escloper, dins una parcel·la de propietat municipal, és una antiga fresquera excavada al sauló i reaprofitada per alguns operaris de la fàbrica d'armament. Aquests consideraven que el refugi propi de can Gassau estava massa a prop de l'empresa, que era un cobejat objectiu militar. Ja que els refugis havien de ser accessibles, almenys, per dues entrades prou separades entre sí -20 metres o més-, van excavar un passadís amb sortida pel rial del Sapí. Al seu interior hi ha una sala principal, des d'on es pot accedir a una petita habitació utilitzada com a magatzem, a un espai on es va fer un pou amb la intenció de tenir aigua i al passadís ja mencionat. El recinte es va tornar a utilitzar com a fresquera un cop acabada la guerra.

El refugi de la Raureta, situat a la vinya de can Fabregà-Miró, és una barraca de pagès o de vinya feta d'obra que tenia com a funció l'aixopluc i també per guardar les eines del camp més pesades quan el camp ens queda a distància de l'habitatge. Durant la guerra, es va fer un petit passadís de maons que sortia de la barraca i s'adossava a la paret de

Cabana de pagès a la vinya de can Fabregà-Miró. Entrada al refugi.

Entrada interior al refugi. Sobre la l'accés a la galeria s'hi pot llegir: *Cova 1937*.

sauló i després es va excavar una petita cavitat on podien refugiar-se entre cinc i deu persones durant un reduït espai de temps. A l'entrada del passadís hi ha una inscripció on hi diu *Cova 1937*. L'arenyenc Rafel Fàbrega ens va confirmar que el seu oncle Josep i el seu germà Rafel havien construït la cavitat amb la finalitat de refugi durant la guerra. La família -de set membres-, que vivia al carrer de Sant Rafel, s'hi amagava cada vegada que sonava la sirena.

d) Passadissos: Tenim diversos testimonis que ens parlen de refugis-passadissos situats al nucli urbà que travessaven els turons de la població i sortien als afores: Bareu, Hort del Bisbe, etc. El llibre d'actes de l'ajuntament d'Arenys de Mar (1936-1937) cita la construcció d'un túnel que aniria del poble fins al rial del Bareu per sota del turó. Aquests treballs es feien sota el control de la Comissió de Treball i Obres Públiques. Es van recuperar alguns passadissos en desús, com el que anava de la Torre Llobet passant pel carrer de Sant Pere fins arribar a la zona de can Quintana, on se sortia a una barraca de pagès. Va ser construït per realitzar contraban de tabac a finals del segle XIX i principis del segle XX.

Consideracions finals

En aquest article hem volgut mostrar com, malgrat el pas dels anys, encara queden testimonis de com es va veure afectat el camp durant la Guerra Civil. Alguns d'aquests canvis van fer variar la visió del paisatge que ens envolta, com per exemple la disminució de la zona forestal de la nostra població. El nostre estudi es pot extrapolar a altres poblacions, ja que les mancances i necessitats van ser les mateixes.